

İTALYA KRALI III. VİTTORİO EMANUELE VE AİLESİNİN RODOS ZİYARETİ VE YANKILARI*

Temuçin Faik ERTAN**
Merve Cemile SÖNMEZ***

ÖZ

Tarih boyunca ticaretin ve kültürün merkezi ve Ege Denizi'nin en önemli üslerinden birisi olan Rodos Adası, 16. Yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girmişti. Osmanlı döneminde bu özellikleri devam etmiş, adada bulunan farklı dinler ve kültürler genelde bir arada huzurla yaşamışlardı. Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyanların Rodos ve On İki adayı ele geçirmesi, Uşi Antlaşmasında söz verdiği gibi iade etmemesi ve Yunanistan'ın da adalarda hâkimiyet kurmak istemesi sebepleriyle Rodos ve On İki ada yıllar boyunca bu üç devletin arasında sorun olmaya devam etmişti. İtalya'da 1922'de Benito Mussolini idaresinde Faşist yönetimin kurulması ile Ege denizi ve Akdeniz önem kazandı, İtalya bu dönemde adalar üzerinde oluşan üçgendeki üstünlüğünü ispat etmek amacındaydı. Bu yüzden, her ne kadar yönetimde bir etkisi olmasa da, Kral III. Vittorio Emanuele ve ailesi 1929 yılında Rodos ve On İki Adaya bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret ve önemi hakkında Avrupa basınına haberler yansdı. Bu çalışmada çeşitli gazetelerden seçilen haberler ve yazılar ile İtalya kralı ve ailesinin gezisi ve bu gezinin yankıları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: III. Vittorio Emanuele, İtalya, On İki Ada, Rodos, Türkiye, Yunanistan.

---

* Makale, Türk Tarih Kurumu tarafından 19-20 Ekim 2017 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası Ege Adaları Sempozyumunda Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan tarafından sunulan "İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele ve Ailesinin Rodos Ziyareti" konulu bildirinin gözden geçirilmiş, düzeltilmiş ve İtalyan gazetelerinin eklenmesiyle geliştirilmiş halidir.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, tfertan@ankara.edu.tr, (ORCID: 0000-0002-8782-7355).

*** Arş.Gör., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, mkeyvanoglu@ankara.edu.tr, (ORCID: 0000-0002-4189-6478).

KING OF ITALY III. VITTORIO EMANUELE AND HIS FAMILY'S VISIT TO RHODES AND ITS REFLECTIONS

ABSTRACT

Rhodes Island, the center of commerce and culture and one of the most important bases in the Aegean Sea throughout the history, came under the Ottoman domination in the 16th century. These features of the island continued during the Ottoman period and different religions and cultures had generally lived there in peace. However, because of the conquest of Rhodes and Dodecanese by Italy during the Tripoli War, the denial to return them to Turkey as promised in the Treaty of Ouchy and the wish of Greece to dominate the islands, Rhodes and the Dodecanese had become an issue between the three states for a long time. With the establishment of Fascist Regime by Benito Mussolini in Italy in 1922, the Aegean and Mediterranean Seas gained importance, so in this period Italy aimed to prove supremacy on this triangle over the islands. Although they did not have any important influence on the government affairs, King Vittorio Emanuele III and his family travelled to Rhodes and Dodecanese in 1929. News were reflected in the European press about this visit and its importance. In this research, the travel of Italian King and his family and the reflections were examined through selected news and articles.

Keywords: Dodecanese, Greece, Italy, Rhodes, Turkey, Vittorio Emanuele III.

Giriş

Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1522 yılında Osmanlı topraklarına katılan Rodos¹, çeşitli statü değişiklikleriyle fiili olarak yaklaşık 400 yıl Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kaldı. 28 Eylül 1911'de İtalya hükümeti Osmanlı Devleti'ne bir ultimatoma vererek, Trablusgarp ve Bingazi'nin boşaltılmasını istemiş, bundan bir gün sonra da bölgedeki ekonomik çıkarlarını öne sürerek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti.² Trablusgarp Savaşı sırasında, İtalyanların Osmanlı Devleti'nin direncini kırmak için Ege'den Akdeniz'e uzanan Rodos ve çevresindeki adaları işgal etmeleri yüzünden, bölgede Türk egemenliği ciddi bir şekilde sarsılmıştı.³

Türkler açısından Ege Sorunu'nun ilk kez pratiğe dökülmesi de Rodos ve On İki Ada'nın İtalyan işgaline uğramasıyla başladığı söylenebilir. Osmanlı Devleti, 1912 yılında imzalanan Uşi Antlaşması ile Rodos ve On İki Ada'yı geçici olarak bıraktığında, bunun kalıcı bir veda olduğu o

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s. 313-315.

² Ali Fuat Örenç, **Yakın Dönem tarihimizde Rodos ve On İki Ada**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2006, s. 161-162.

³ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, I. Cilt, 11. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2019, s. 538-544.

tarihlerde kimsenin aklına gelmemişti.⁴ Çünkü Uşi Antlaşmasına göre, İtalya'nın Rodos ve On İki Ada'yı Osmanlı Devleti'ne iade etmesi gerekiyordu. Bunun için İtalya'nın şartı ise Trablusgarp ve Bingazi'deki Osmanlı askeri kuvvetleri ve sivil memurlarının buradan çekilmesiydi.⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri arasında yer almasına karşın, müttefiki olan İngiltere ve Fransa'ya nazaran daha az kazançlı çıkan İtalya, savaşın sonuçlarından memnun olmayan diğer devletlere göre daha erken bir dönemde revizyonist bir politikaya yönelmişti. İtalya'nın iki savaş arası dönemde saldırgan ve yayılmacı bir politikaya yönelmesindeki itici güçlerden biri de, 1922'de bir darbe ile kurulmuş olan faşist yönetim oldu.⁶ Bu dönemde Roma İmparatorluğu'nu yeniden ihya etme üzerine inşa edilen İtalyan dış politikasında, genel olarak Akdeniz, özel olarak da Ege Denizi hayati bir öneme sahip bölgeler olarak ön plana çıktı. Bu durum Türkiye ve Yunanistan'ı ayrı ayrı bağlamda rahatsız etmesine karşın İtalyan devlet adamlarının Rodos ve On İki Ada'ya olan ilgileri hep canlılığını korumuştur. Kral III. Vittorio Emanuele de 1929 yılındaki ziyaretiyle İtalya'nın, Rodos ve Ege Denizi'ne olan ilgisini teyit etmiş oldu.

Rodos ve çevresindeki adaların ziyareti döneminde İtalya siyasetinde iki önemli isim ön plandaydı, bunlar Kral III. Vittorio Emanuele ve Başbakan Benito Mussolini'ydi. III. Vittorio Emanuele, babası I. Umberto'nun bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine 1900 yılında tahta çıkmış⁷ ve yeni kral aslında babası döneminde başlayan İtalya'nın sömürgecilik politikasını devam ettirmeye çalışmıştı. İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında önce tarafsız kalıp, sonra İtilaf Devletleri yanında savaşa katılmasını sağlamıştı. İtalya'nın savaş sonunda diğer galip devletlerin aksine beklediği kazancı elde edememesi, ülkede siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmış ve 1922 yılında Benito Mussolini bir darbe ile faşist bir yönetim kurmuştu. Kral III. Vittorio Emanuele, ülkesinin faşizm sonucu totaliter bir rejimle yönetilmesine engel olamamıştı ama İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna, hatta 1946 yılına kadar tahtta kalmayı başarmıştı.⁸

⁴ Rodos ve On İki Ada'nın bundan sonraki statüsü için bakınız: Hazal Papuççular, **Türkiye ve Oniki Ada (1912-1947)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2020.

⁵ Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Adanın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", **Belleten**, Cilt XXIX, sayı 113 (1965), s. 97.

⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 171-172

⁷ Meryem Orakçı, **Rodos Müslümanları- Selam Gazetesi (1926-1936)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 106; Ahmet Kavas, "İtalya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 23. Cilt, s. 447.

⁸ <https://scripofilia.it/en/passaports/9535-1900-passaporto-vittorio-emanuele-iii-re-d-italia.html> (Erişim Tarihi 10.09.2020)

1883 yılında Forlì’de doğan Benito Mussolini ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya’da ortaya çıkan kaotik ortamdan yaralanmış ve kurduğu Faşist Parti ile siyasal dengeleri alt üst edecek eylemlere girişmişti. 1922 yılında Kral III. Vittorio Emanuele’ye baskı yaparak yönetimi ele geçirmiş ve yaklaşık 20 yıl sürecek olan bir totaliter rejimin baş aktörü olmuştu. İktidarı boyunca iç politikada Faşist Parti dışındaki örgütlenmeleri ortadan kaldıran Mussolini, dış politikada da yayılmacı ve saldırgan bir anlayışla dünyanın yeni bir savaşa sürüklenmesinin müsebbiplerinden biri olarak görülecekti. Mussolini, İtalya’yı hem Habeşistan ile savaşa sokmuş hem de II. Dünya Savaşı’nın çıkış sürecinde Almanya ile birlikte etkin bir rol oynamıştı.

III. Vittorio Emanuele’nin yürütme gücünü elinde bulduran ve yasamayla da neredeyse tümüyle kontrol eden Mussolini ile ülke yönetiminde adının anılmasını, onun söz konusu totaliter rejimin temel kurum ve kurallarına sağladığı uyumla ya da gösterdiği sessizlikle açıklamak mümkündür.

1- İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele ve Ailesinin Rodos Ziyareti

Rodos ve On İki Ada ve Meis Lozan Konferansı sırasında gündeme geldiğinde söz konusu coğrafi bölge Türkiye, Yunanistan ve İtalya’nın ilgi alanında olduğu önceden belli idi. Birinci Dünya Savaşı’ndan galip devlet olarak çıkmasını karşın, beklediği toprak kazancını elde edemeyen İtalya için bölgedeki toprak kazancı daha da önemli bir hale gelmişti. Bu bağlamda Lozan’daki tartışmalar sonunda İtalya Rodos ve On İki Adanın kendi egemenliğinde kalmasını sağladığı gibi, Meis’i de topraklarına katmıştı.⁹

Birinci Dünya Savaşı’nın galipleri arasında toprak kazancı bakımından müttefiklerine göre daha az tatmin edilen İtalya için Rodos ve On İki Ada, bir teselli ikramiyesi gibi olmuştu. İtalya’nın Akdeniz’deki varlığının bir tezahürü olan Rodos ve çevresindeki adalar, aynı zamanda faşist rejim için de bir itibar vesilesi idi.

Türkiye’nin İtalya’nın Ege’deki taleplerine sert bir direniş göstermemesinde elbette ki Milli Mücadele yıllarında İtalya’nın Anadolu’daki faaliyetleri ve Ankara Hükümetine yaklaşımı etkili olmuştu.¹⁰

⁹ Lozan Konferansı’ndaki Rodos ve On iki Ada ile Meis tartışmaları için bakınız Çağla Derya Tağmat, **Lozan Konferansı’nda Yunan Diplomasisi**, Libra Yayınları, İstanbul, 2019.

¹⁰ Milli Mücadele yıllarındaki Türk-İtalyan ilişkileri için bakınız Mevlüt Çelebi, **Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Ankara, 2002.

İtalya, işgal ettiği yerlerden ilk çekilen devlet olmasının getirdiği sempati çemberinin etkisiyle Lozan'da Türklere bazı isteklerini kabul ettirmişti.

Ancak Rodos ve On İki Ada ile Meis'in İtalya'da kalması, İtalya'nın Akdeniz'deki iştahını daha da açmıştı. Bu bölge ve İtalya'nın "Bizim Deniz" diye adlandırdığı Akdeniz'deki yayılmacı politikası Atatürk döneminde Türk-İtalyan ilişkilerinin omurgasını da oluşturdu.¹¹ Ege Denizinde, Osmanlı Devleti sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti, İtalya ve Yunanistan arasında üç aktörlü bir çekişmenin başlaması bu dönemde başlamış oldu.

İtalya'nın Akdeniz'deki yayılma politikasının bir parçası olarak da Ege Denizi, Rodos ve On İki Ada, bu devletin önde gelen yöneticilerinin ilgi alanında kaldı. Bu ilgi bazen gazetelere verilen demeçlerde, bazen parlamentoda da yapılan konuşmalarda, bazen de bölgeye yapılan ziyaretlerle kendini gösterdi.

İtalya Kralı Vittorio Emanuele'nin kraliyet ailesiyle birlikte gerçekleştireceği Rodos ziyareti de bu bağlamda gezi-gözlem yönünün çok ötesinde bir anlam taşıyordu. Kral, İtalya siyasetinin merkezinde bulunmamakla birlikte, Mussolini ile ters düşmemek adına irredentist dış politikanın da bir parçası gibi görünmekten kaçınıyordu.

İtalya Kralının Rodos ziyareti, toplum olarak Rodos halkı ve çevresindeki adalıları ilgilendirirken, devlet olarak ise İtalya, Türkiye ve Yunanistan'ın diplomatik faaliyetlerinin çemberi içerisinde bulunuyordu. Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ziyaretle yakından ilgilendiği görüldü. Belgelerden, bazı istihbarat çalışmaları yapıldığı da anlaşılıyordu. Bu istihbarat faaliyetlerinin bir parçası olarak Dâhiliye Vekâleti tarafından Başvekâlet makamına, İtalya Kralı ve Kraliçesi ile Başbakan Mussolini, refakatlerinde 30 savaş gemisi, 40 bin asker, birkaç uçak olduğu halde Rodos'a geldiği ve üç gün kaldıktan sonra Meis'e gidecekleri ve burada iki saat kaldıktan sonra, geri dönecekleri; bu ziyaretle ilgili olarak Muğla ve Antalya vilayetlerine bilgi verildiği bildirildi.¹²

Aynı şekilde 19.5.1929 tarihli ve 1597 sayılı tezkere zeyl olarak Dâhiliye Vekâletinden yine Başvekâlet makamına verilen bir başka bilgiye göre ise İtalya Kralı ve Başbakanının 12 parça filo ile 19.5.1929 tarihinde Rodos'a geldiklerinin haber alındığı, bunun da İzmir vilayetinden

¹¹ Atatürk Dönemi Türk-İtalyan ilişkileri için bakınız: Mevlüt Çelebi, "Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkileri Etkileyen Faktörler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XXXI, Sayı: 91, Bahar 2015.

¹² **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) 030.10.236.597.4.**

bildirildiğine dair bir yazı da yazıldı.¹³ Belgelerde Mussolini'nin de Kral'a eşlik edenler arasında gösterilmesine karşın, ziyaret boyunca böyle bir durum gerçekleşmemiştir. Çünkü aynı tarihlerde Mussolini Roma'da siyasal faaliyetlerine devam ediyordu.

İtalya dışında, başta Yunanistan ve Türkiye'den de doğrudan takip edilen ziyaret için, İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele, beraberindeki Kraliçe Elena ile kızları Giovanna ve Maria ile birlikte, 16 Mayıs 1929'da trenle Roma'dan ayrıldı. Kendilerini Rodos'a götürecek olan gemiye binmek için 20.30'da Taranto'ya doğru yola çıkan Kral ve ailesine eşlik edenlerin arasında dönemin Kraliyet Bakanı¹⁴ Mattioli Pasqualini, kralın emir subayı General Asinari di Bernezzo ve yardımcıları bulunuyordu. Onları istasyondan uğurlamak için üst düzey çok sayıda askeri ve sivil yetkili de geldi.¹⁵

Ertesi gün Taranto'ya ulaşan kral ve ailesi, şehirde görkemli bir törenle karşılandı. Kral ve ailesi Taranto halkının coşkulu gösterileri arasında sokaklarda yürüdüler. Limanda da toplanan halk sevgi gösterilerini devam ettirirken, top atışları yapıldı. Heyet, limana ulaştıktan sonra *Savoia (Savoy)* kraliyet yatına bindi ve saat 10.30'da hareket edildi. Savoy yatına Amiral Foschini idaresinde *Brindisi* isimli bir torpido ve iki filo eşlik ediyordu.¹⁶

Kralın yola çıktığı sıralarda Rodos'ta da Kralın ziyaretiyle ilgili hazırlıklar tamamlanmıştı. Şehir üç renkle, çiçek süsleriyle Kral ve Savoy hanedanını öven yazılarla donatılmıştı. Kralın Rodos'a ulaşmasının hemen öncesinde Vali Mario Lago şu duyuruyu yaptı:

“Kralın tebasi! Bu yüzyıl onunla birlikte başladı. O dünyanın en eski hanedanının ince düşünceli prensi, Kudüs ve Kıbrıs denizlerini geçti ve Rodos'a geldi, Savoy hanedanlığının efsanevi ve kahraman köklerini orada buldu, yarın kral Rodos'a gelecek, o ki bizim muzaffer milletimizin savaşta ve barışta güçlü hükümdarıdır. Latin ve İtalyan gelenek ve şanlarını doğuda coşkulu bir gururla yeniden canlandırarak ve vatanın yüksek kaderlerini hükümdarın şahsında yücelterek kralın haşmeti önünde eğilelim. Halkımızın tüm erdemlerinin aynası zarif kraliçemizin haşmeti ve İtalyan güzelliğinin ve zerafetinin güzide çiçekleri olan prenseslerimizin önünde eğilelim. Şu anda düşüncemiz ayrıca burada sevgi ve hürmetle sönmeyen anılar bırakan veliaht prensimizin ışıklı suretini

¹³ BCA, 030.10.236.597.4.

¹⁴ Il Ministro della Real Casa.

¹⁵ *Corriere Della Sera*, n. 118, 17. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 117, 17. 05. 1929; *La Stampa*, n. 118, 17.05.1929.

¹⁶ *Corriere Della Sera*, n. 119, 18. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 118, 18. 05. 1929; *La Stampa*, n. 119, 18.05.1929.

hatırlatıyor. Ege'deki İtalyan tebaası bağlılıklarını saygı ve hürmetle hükümdarlar¹⁷ ve kraliyet ailesine sunuyorlar.”¹⁸

Vali Lago sadece Rodos'un değil, tüm On İki Ada'nın valisiydi ve Meis'in Lozan'da On İki Ada'ya katıldığına dair görüşleri vardı.¹⁹ Bu da aslında Lago'nun vali ötesi biri olduğunu gösteriyordu. Kral'ın gelişi ile yayınlamış odluğu bildiri de rasgele bir metin değildi.

Özel bir taburun eşlik ettiği Kraliyet Yatı Savoy, 19 Mayıs sabahı saat 8.00'da Rodos'a ulaştı. Yat, San Nicola kalesinden yaklaşık 400 metre ileriye demir attı. Rodos Valisi Lago, Savoy'a çıkarak Kral'a halkın hürmetlerini sundu. Kral, Kraliçe ve Prensesler rıhtıma ayak bastıktan sonra, bayraklar ve flamalar arasında San Giovanni del Cavalieri kilisesine doğru gittiler ve buradaki ayine katıldılar. Ayinin sonunda “*Yaşasın Kral!*” diye bağırarak halkın arasından geçen kral ve ailesiyle beraberindekiler hükümet sarayına gittikten ve balkonda halkı selamladıktan sonra, 11.30 civarında Savoy'a geri döndüler.²⁰

Kahvaltı sonrasında bir süre dinlenen Kral ve ailesi, öğleden sonra yeniden karaya çıktı ve arabalarla şehri gezdi. Halkın yoğun sevgi gösterileri arasında erkek ve kız enstitülerini ayrı ayrı ziyaret eden heyet, ardından hastaneye gitti ve burada hastalarla görüşmeler yaptı.²¹ Bu arada kraliçe ile prensesler, Vali Lago'nun eşi Donna Ottavia Lago ile birlikte doğumevini ve darülacezeyi ziyaret ettiler. Aynı saatlerde Kral ve diğer yetkililer ise Faşistler Evine giderek parti üyeleriyle görüştü. Heyet, sahilde biriken halkın sevgi gösterileri arasında akşam 7.30'da Savoy'a geri döndü.²²

Kral ve ailesinin Rodos'a geldiği gün Türkler (Müslümanlar) için de önemli bir gündü. Kral, Rodos'a Kurban Bayramı'nın birinci günü gelmişti. Bu nedenle Rodos'taki Türklerin çıkardığı Selam gazetesinde²³ Mehmet Kadri imzalı bir yazıda; Müslümanlar kralın “kulları” olarak tasvir edilmişti.

¹⁷ Gli Augusti Sovrani.

¹⁸ **Corriere Della Sera**, n. 120, 19. 05. 1929; **Il Solco Fascista**, n. 119, 19. 05. 1929; **La Stampa**, n. 120, 19.05.1929. Söz konusu duyuru Rodos'taki Türk basıma Vali Lago'nun halktan Kral ve ailesine sevgi ve saygı göstermelerini istediği şeklinde yansıdı. **Selam**, 20 Mayıs 1929.

¹⁹ Papuççular, **a.g.e.**, s, s. 70.

²⁰ **Corriere Della Sera**, n. 121, 21. 05. 1929; **Il Solco Fascista**, n. 120, 21. 05. 1929; **La Stampa**, n. 121, 21. 05. 1929.

²¹ **Corriere Della Sera**, n. 121, 21. 05. 1929; **Il Solco Fascista**, n. 120, 21. 05. 1929; **La Stampa**, n. 121, 21. 05. 1929.

²² **Corriere Della Sera**, n. 121, 21. 05. 1929; **Il Solco Fascista**, n. 120, 21. 05. 1929; **La Stampa**, n. 121, 21. 05. 1929.

²³ Selam Gazetesi ile ilgili olarak geniş bilgi için bakınız: Meryem Orakçı, **Rodos Müslümanları. Selam Gazetesi (1926-1936)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.

Ayrıca aynı yazıda III. Vittorio Emanuele'nin şimdiye kadar hiçbir padişahın nail olmadığı derecede halkı tarafından sevildiği belirtilmişti. Kral'dan, Padişah olarak bahsedilmesi de yazıdaki bir başka ilginç ifade idi.²⁴ Mehmet Kadri'nin ve Müslüman kesimin diğer önde gelenlerinin Kral'a karşı teveccühü, adada yaşayan Türk halkını Rumlardan daha fazla öne çıkarmak ve İtalyanlarla ters düşmemeye özen göstermek olarak yorumlanabilir.

Geceyi yatta geçiren Kral ve ailesi, ertesi gün, 20 Mayıs'ta, adanın iç bölgelerine giderek Asguro köyü ve Rodino kasabalarını ziyaret ettiler, Ortodoks ve Müslüman köylüler kraliyet ailesini coşkulu alkışlarla karşıladılar.²⁵ Aslında Ortodokslardan Rumlar, Müslümanlardan da Türkler kastediliyordu. Uzgur ve Lindos köylerinin aralarında bulunduğu bazı köyleri ziyaret eden Kral ve ailesine köylüler tarafından büyük sevgi gösterildiği, buralarda oturan Müslüman ve Hıristiyanların kralı görmek ve karşılamak için adeta rekabet ettikleri de basına yansıyan diğer haberler arasındaydı.²⁶

20 Mayıs'ta gün boyunca adanın derinliklerindeki köyleri ve tarihi mekânları gezen heyet, öğleden sonra ikiye ayrıldı. Kraliçe Elena ve Prensesler, bot ile sahili dolaşırken, Kral, Akropolis'teki antik kaleyi ziyaret etmeyi tercih etti. Akşamüzeri tekrar bir araya gelen aile, Savoy'a binerek Rodos'a geri döndü.²⁷

Kralın Rodos ve civarındaki incelemelerini sürdürdüğü sırada, gazetelerde Rodos ve Ege Adalarını ilgilendiren bir haber yayınlandı. Buna göre Ege Adalarında genel af çıkarılmıştı.²⁸ Bu genel affın Kralın ziyaretine denk gelmesi rastlantı değildi.

Bu arada 21 Mayıs'ta Kral, İslam cemaatini ziyaret etti. Süleymaniye Mahallesi'ne giden Kral, Rodos Müslümanlarının ileri gelenleri tarafından karşılandı. Müftü Hafız Ethem bir konuşma yaptı.²⁹ Yukarıda da bahsedildiği gibi Türk-Müslüman kesimin Kral'a olan ilgisi devam ediyordu. Ziyaret esnasındaki hava da bu ilginin bir tezahürü idi.

²⁴ *Selam*, 20 Mayıs 1929.

²⁵ *Corriere Della Sera*, n. 121, 21. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 120, 21. 05. 1929; *La Stampa*, n. 121, 21. 05. 1929.

²⁶ *Selam*, 27 Mayıs 1929.

²⁷ *Corriere Della Sera*, n. 121, 21. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 120, 21. 05. 1929; *La Stampa*, n. 121, 21. 05. 1929.

²⁸ Çıkarılan genel affın hükümleri için Bkz. *Corriere Della Sera*, n. 121, 21. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 120, 21. 05. 1929; *La Stampa*, n. 121, 21. 05. 1929; *Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia*, n. 117, 20.05.1929.

²⁹ *Corriere Della Sera*, n. 122, 22. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 121, 22. 05. 1929; *La Stampa*, n. 122, 22. 05. 1929; *Selam*, 27 Mayıs 1929.

21 Mayıs'ta Meis'e (Castelrosso) gitmek için Rodos'tan ayrılan Kral ve beraberindekilere iki eskort gemisi de eşlik etti³⁰. Savoy, kısa süren Meis ziyaretinden sonra iki torpido eşliğinde Rodos'un önünden geçip İstanköy'e (Kos) geldi.³¹ Heyet, İstanköy'de 22 Mayıs sabahı gemiden indi ve karaya ayak bastı. Diğer yerlerde olduğu gibi kral ve ailesi burada da halkın yoğun ilgisiyle karşılaştı.³²

Bu tarihlerde İstanköy, gelişmiş bir tarım ve ticaret merkezi haline gelmişti. Ayrıca çok sayıda tarihi mekân da vardı. Yöneticiler kaleyi, ardından Agnus Dei kilisesini ziyaret ettiler. Diğer yandan okul binası ve yeni hastane ile ofisleri bölgenin idaresi için kullanılan büyük saray konukların çok ilgisini çekti. Öğleyn adanın iç bölgesindeki köyleri ziyaret eden kraliyet üyeleri, iç bölgelerdeki tarım merkezlerini iskele ve Kos'un (İstanköy) merkezi ile bağlayan yeni yollardan araba ile geçtiler. Çoğunlukla Müslümanların yaşadığı ilk durak Cherme'de de Kral ve ailesi için tamamen doğu karakteriyle heyecanlı bir karşılama yapıldı. Burada kral, yapılan önemli topografya çalışmalarını yerinde gördü ve çalışan askerlerle sohbet ederek onlara şükranlarını sundu.³³

Bu arada iki yıl önceki bir depremden büyük zarar gören ve kısa zamanda onarımı tamamlanan Antimachia ziyaret edildi. Arkeolojik tarihle ilgili olan Kral, Asklepion'da da incelemelerde bulundu ve yapılan yenileme çalışmalarını yerinde gördü.³⁴

Yeniden İstanköy'e dönen Kral ve beraberindeki heyet, Vali Lago eşliğinde Savoy ile Leros'a gitmek üzere adadan ayrıldı. Kraliyet ailesinin bulunduğu yat, 24 Mayıs gecesi saat 10.00'da, Leros'daki Lago kapısına geldi. Kraliyet ailesi, geceyi yatta geçirdikten sonra, sabah şehre indiler ve halk tarafından coşkulu bir şekilde karşılandılar. Karşılayanlar arasında diğer yerlerde olduğu gibi sivil ve askeri görevliler ile dini yöneticiler bulunuyordu.³⁵

³⁰ *Corriere Della Sera*, n. 122, 22. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 121, 22. 05. 1929; *La Stampa*, n. 122, 22. 05. 1929.

³¹ *Corriere Della Sera*, n. 124, 24. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 123, 24. 05. 1929.

³² *Corriere Della Sera*, n. 124, 24. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 123, 24. 05. 1929.

³³ *Corriere Della Sera*, n. 124, 24. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 123, 24. 05. 1929.

³⁴ *Corriere Della Sera*, n. 124, 24. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 123, 24. 05. 1929.

³⁵ *Corriere Della Sera*, n. 125, 25. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 124, 25. 05. 1929; *La Stampa*, n. 125, 25. 05. 1929.

Kraliyet ailesi çoğunlukla Mısır kökenlilerin yaşadığı Alinda'yı ziyaretten sonra, Savoy'a geri dönerek öğleyin bir başka ada olan Patmos'a gittiler. Buradaki tarihi kiliseyi ve kütüphaneyi ziyaret ettiler.³⁶

Kral ve ailesinin Rodos ve civarındaki adalara yapmış oldukları ziyaret, 25 Mayıs 1929'ta tamamlandı ve Savoy gece dönüş yolculuğuna başladı.³⁷

Dönüş yolculuğu sırasında kral gemiyi Stampalla'da durdurdu ve kaleyi ziyaret etmek için özel olarak indi. Dönüşte halk tarafından fark edilince sıcak bir gösteri yapıldı. Kral buradan şu telgrafi Vali Lago'ya gönderdi: *"Ege adalarından ayrılırken kraliçe ve ben geçirdiğimiz unutulamaz günler için teşekkürlerimizi sunmak istiyoruz, bu süre zarfında her alanda sağlanmış olan mükemmel düzeni ve İtalyan bayrağı altında başlatılan ve bitirilen pek çok eseri hayranlıkla izleme fırsatımız oldu. Gerek bu ilginç ziyaret, gerek her yerde ve her zaman bize yapılan samimi ve sıcak karşılama daima bizim için hoş bir anı olarak kalacak!.."*³⁸

İtalyan basını tarafından "Doğu Gezisi" olarak da adlandırılan Rodos ve civarına yapılan ziyaret, Kral ve ailesinin 27 Mayıs'ta Roma'ya dönmesi ile tamamlanmış oldu.³⁹

2- İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele'nin Rodos Ziyaretinin Yankıları

Yukarıda da ifade edildiği gibi İtalyan Kralının Rodos ve On İki Ada ziyareti, sıradan bir özel gezi değildi. Görünüşe göre sivil yönü ağır basan bir özel gezi gibi görünmekle birlikte, İtalya'daki faşist rejimin bölgedeki egemenliğini hatırlatması açısından önemli bir gövde gösterisi idi.

Rodos ve On İki Ada, coğrafi yakınlık ve tarihsel açıdan öncelikle Türkiye ve Yunanistan'ı yakından ilgilendiren bir bölge idi. Bununla birlikte İtalya'nın irredentist politikalarının bir parçası olması nedeniyle de bu devletin ilgi sahası içerisindeydi. Diğer taraftan İki Savaş Arası Dönemin örtülü garantörü konumunda olan ve Kıbrıs ile Mısır'da siyasi ve askeri varlığını devam ettiren İngiltere'nin de Doğu Akdeniz'deki gelişmelere bigâne kalması beklenemezdi. Ama Rodos ve civarındaki adalarla ilgili gelişmelerden en fazla etkilenecek olan kesim kuşkusuz bölge halkı idi.

³⁶ *Corriere Della Sera*, n. 125, 25. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 124, 25. 05. 1929; *La Stampa*, n. 125, 25. 05. 1929.

³⁷ *Corriere Della Sera*, n. 126, 26. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 125, 26. 05. 1929.

³⁸ *Corriere Della Sera*, n. 126, 26. 05. 1929; *Il Solco Fascista*, n. 125, 26. 05. 1929.

³⁹ *Il Solco Fascista*, n. 126, 28. 05. 1929.

Bu ilgi ve bağlantı çemberi, genelde Rodos ve civarı, özelde ise İtalyan Kralı Vittorio Emanuele'in bölgeye yapmış olduğu ziyaretle ilgili değerlendirme çeşitliliğini arttırmıştı.

İtalyan gazeteleri ziyareti başından sonuna kadar izleyip, hem gezi programını hem de kendi açılarından bu ziyaretin taşıdığı anlam üzerine yorum ve değerlendirmelerde bulunmuşlardı. Bu gazetelerden biri olan ve ziyareti gün gün izleyen *Il Solco Fascista* gazetesi "*Giornale d'Italia*" gazetesinden alıntı yaparak, bu ziyaretin İtalyan milli siyasetinin en mutlu döneminde gerçekleştiğini, ziyaretin İtalyan devletinin doğuda ve Balkanlar'daki itibar ve dostluk politikası sayesinde yapıldığına dikkat çekiyordu. Aynı yorumda, Rodos'un ve adaların İtalyan yüzünü görmekten mutlu olacağı ve Rodos'un antik değerine vurgu yapılarak, İtalya'nın bir yandan Rodos'a kendi fizyonomisini verirken bir yandan da farklı gelenek ve adetlere saygı duyduğu belirtilmişti.⁴⁰

Corriere Della Sera gazetesi ise Kralın gezisinin devam ettiği günlerde İtalya açısından ziyaretin ne denli büyük önem taşıdığını açıklamak istercesine İngilizlerin gözünden şu değerlendirmeyi okuyucularıyla paylaştı:

"On iki adanın özerk kilisesinin oluşturulması için görüşmeler yeniden başlatıldı. Rodos'un kadim eserleri mükemmel bir şekilde korunuyor ve restore ediliyor. Yabancıların yaptıkları işlere titizlikle olumlu şekilde yaklaşıyor. Rodos'un havası yazın bile mükemmel. Adada iyi otomobil yolları uzanıyor ve İtalya, Yunanistan ve Mısır ile iletişim sık ve rahat. Tarımı geliştirmek ve iç kısımda bulunan içinde hala geyikler yaşayan güzel ormanları korumak için çok şey yapılıyor. İtalyan-Türk anlaşmasını Türkiye'yle ticareti yeniden başlatacak olan bir ticaret anlaşmasının izleyeceği umuluyor. İtalya takımadaya Akdeniz'de İtalyan ticaret ve kültürünün merkezi olarak bakıyor ve değer veriyor. İtalyan okulları şimdiden Akdeniz'deki İtalyan topluluklarından öğrencilerin ilgisini çekiyor, Yahudi Din Enstitüsü'nün de Yakın Doğunun her kesiminden gelecek olan hahamlara İtalyan eğitimi ve öğretimi vererek kültürün yayılmasını sağlamaya katkıda bulunması bekleniyor."⁴¹

Aynı gazetede ertesi gün İtalya'nın bölgedeki varlığını meşru kılmaya dönük olarak bir başka iddialı haber yer aldı. Buna göre;

"Artık Oniki Ada sorunu yok –Tanrının doğu rotalarında seyreden insanlara hediyesi ve Mussolini'nin emeklerinin politik sonucu olarak- Ege Adaları var, ki bu resmi isim bizim yayılmacı

⁴⁰ *Il Solco Fascista*, n. 118, 18. 05. 1929.

⁴¹ *Corriere Della Sera*, n. 120, 20. 05. 1929.

tarihimizin tartışmasız biçimde ve geri dönülemez şekilde gerçekleşmesine katkı sağlıyor. Tüm bunlar rejim sayesinde, zira Trablusgarp ve Sirenayka'da İtalyan ordularının sultanın orduları karşısında kazandığı zaferle ellerimize düşen Ege adalarına sahip olma hakkımızın meşruiyetinin yavaş yavaş kötüleşmesine sebep olan önceki hükümetlerin yarattığı tehlikeli durumu yedi senede tamamen değiştirdi.”

şeklinde İtalyan yayılcılığına işaret eden bir yorum yapıldı. *Corriere della Sera* yazarı Roberto Cantalupo yazısına savaş sonrasında İtalya yönetiminin adalara önem vermediğini, Faşist idarenin iş başına geldikten sonra değişim yaşanmaya başladığı düşüncesiyle devam etti. Ona göre, Trablusgarp ve Rodos'u kazanan orduların başındaki Kral, Rodos'a gelerek burada huzur ve barış içindeki nüfus tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Rodos, iki dost ülke olan Yunanistan ve Türkiye ile dostane ilişkiler kurma yolunu açmıştı ve ikisi de Roma'ya kalbi bağlarla yaklaşmışlardı. İtalya'nın doğu politikası yenileniyordu ve Rodos'un da bunda payı vardı. İtalya, Doğu Akdeniz havzasında samimi ve dürüst olan bir arkadaşlık ağını yeniliyordu. Kral Vittorio Emanuele'nin Rodos seyahati İtalyanların adaların sahibi olduğu durumunu kesinleştiriyor ve Faşizmin Yakın Doğu politikasına yön veren duygularını ve amaçlarını vurguluyordu. Siyasi ve hukuki ilan tamamlanmıştı. Rejimin adaları yakın veya uzak bütün tehditlerden kurtarma çabası mükemmel bir şekilde başarılı olmuştu. İtalya, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile karşılıklı ilişkileri düzenleyerek, On İki Ada sorununun gitgide üstesinden geliyordu. Londra'da Atina'da ve Ankara'da ne kadar iş yapılırsa yapılsın, gerekli ve acil adım atılmıştı. Kralın ziyaretiyle birlikte Doğu Akdeniz'de İtalya politikasının diplomatik süreci geri dönülmeksizin kapanmıştı, ancak yeni bir dönem açılmış oluyordu. Bu ise İtalya'nın doğu politikası çerçevesinde Ege'deki İtalyan adalarının politik işlevselliğinin daha geniş çaplı olarak ortaya çıkarılmasıydı.⁴²

La Stampa'ya göre ise On İki Ada sorunu bazı yabancı çıkarıcı çevreler tarafından yapay olarak yaratılmış olsa bile, bu sorun İtalya'da hiçbir zaman için beklenen şekilde algılanmamıştı. İtalya bunun yerine adalara egemenliğini götürmeyi, adalarda yüzyıllardan beri gelişen kadim İtalyan uygarlığını daha yakın zamana ait bir uygarlık olarak, iyi bir idare ve harika işler ile orada yeniden oluşturmayı ve faşist çalışmaları götürmeyi kararlaştırmıştı. Ancak o dönemlerde kuşkusuz ki adaların mülkiyetini ilgilendiren bütün tartışma ve sorular ortadan kalkmıştı, kraliyet üyelerinin seyahati İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki varlığının ne geçici ne de yapay olmadığı anlamına geliyordu, hatta bu seyahat zaman içinde gelişerek ve

⁴² *Corriere Della Sera*, n. 121, 21. 05. 1929.

şartlardan güç alarak son dönemlerde mükemmeliyete ulaşmıştı. Ayrıca, İtalya'nın Yunanistan ve Türkiye ile olan ilişkileri de İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki durumunu açıklıyordu, bu durum tamamen barış üzerine temellenmiş samimi dostluk hislerinden meydana geliyordu.⁴³

İtalyan Kralı ve ailesinin Rodos ve çevresindeki adalara yapmış olduğu ziyaret Türk basını tarafından da yakından takip edilmişti.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde 18 Mayıs 1929'da yayınlanan "*İtalya Kralı 19 Mayıs'ta Rodos'u ve Diğer Adaları Ziyaret Edecektir*" başlıklı yazıda, "*Alınan haberlere göre İtalya Kralı ayın 19'unda Rodos adasına gelecektir. Kral Rodos'ta on gün kadar kalacak İstanköy ve Leros adalarını ziyaret edecektir*" şeklinde bir bilgiye yer verildi.⁴⁴

Yine Vakit gazetesinin 18 Mayıs 1929 tarihli nüshasının ilk sayfasında "*İtalya Kralı Rodos'u Ziyaret Edecek*" başlığı küçük bir habere yer alırken, aynı haberde ayrıca kralın Rodos'ta on gün kadar kalacağı, İstanköy ve Teryes adalarını da ziyaret edeceği açıklandı.⁴⁵

Cumhuriyet gazetesinde ise aynı olaya biraz daha farklı pencereden bakıldı. Gazetede ziyaretin İtalyan işgalinin teyidi olarak telakki edildiğini ve olayın Yunanistan'da elem verici bir etki uyandırdığı yorumu yapıldı.⁴⁶

İkdam da İtalyan Kralının Rodos ziyaretiyle ilgilenen bir başka gazete oldu. İkdam, Yunanistan'ın hassasiyetini aktarma gereği duyduğu yazısında, Atina'da yayımlanan Venizelos taraftarı Etnos gazetesinin: "*İtalya Kralı'nın bu ziyareti yalnız Oniki Ada ahalisini değil, fakat bütün Yunanlıların milli hissiyatını rencide edecek lüzumsuz bir tezahürdür.*" şeklinde bir habere yer verdiğine dikkat çekmişti.⁴⁷

Ziyaret başından itibaren Yunan basını tarafından da izlenmişti. Akropolis gazetesinde; "*Yunanistan'ın hukuki metinin tam da eski olayları hatırlamamak ve harareti düşürerek Yunan-İtalyan ilişkilerinde yeni bir başlangıç yapmak istediği bir dönemde, İtalya Kralı, İtalya hâkimiyetindeki Yunan Onikiadasına ziyarette bulundu.*" şeklinde bir haberin yayımlanması,⁴⁸ Yunanistan'ın söz konusu ziyarete zamanlama açısından getirdiği bir eleştiri olarak görülebilir. Yine aynı yazıda bu ziyaretin hiç

⁴³ *La Stampa*, n. 121, 21.05.1929.

⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Mayıs 1929.

⁴⁵ *Vakit*, 18 Mayıs 1929.

⁴⁶ *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1929.

⁴⁷ *İkdam*, 20 Mayıs 1929.

⁴⁸ *Akropolis*, 20. 05. 1929.

yapılmamış olmasının tercih edilebileceği, ancak yapıldığı da sitemkâr bir ifadeyle yazılmıştı.⁴⁹

Türk ve Yunan basınının ve kamuoyunun bakışı arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa Türk tarafının Yunanistan'a göre söz konusu ziyarete daha ılımlı yaklaştığı söylenebilir. Türkiye'nin konuya kendince daha makul pencereden bakmasında Lozan'ın ihlal etmeme anlayışı ile İtalya 1928 yılında imzalanmış olan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Çözüm Antlaşması'nın etkisinin olduğu düşünülebilir.⁵⁰ Bu antlaşma ile Türk-İtalyan ilişkileri kısmen de olsa yumuşamıştı. Kral'ın ziyareti de bu antlaşmadan yaklaşık bir yıl sonra gerçekleşmişti.

İtalyan kralının ziyaretini Türk ve Yunan basınının yanı sıra, İngiliz basınının da takip ettiği görüldü. Times, "*İtalyan Kralı ve Kraliçesi ve Prenses Giovanna ile Maria, Savoia teknesiyle Rodos adasına terk etmek için dün Taranto'yu terk ettiler. Majestelerine eşlik eden deniz kuvvetleri onları içtenlikle uğurladı*" şeklindeki haberle konuya dahil oldu.⁵¹

Times'da 20 Mayıs 1929 tarihinde çıkan bir yazının başlığı bu kez "*İtalyan Kral ve kraliçesi Rodos ve Oniki Adayı Ziyaret Yolunda*" idi. Bu yazıda 1911-1912 yılındaki Libya (Trablusgarp) Savaşında İtalya'nın, Meis dışındaki Oniki Ada ve Rodos'u işgal ettiği; askeri ve diplomatik bir dizi değişiklikten sonra –ki bu değişiklikler adaların nihai kaderi açısından net değildir- 1923 Lozan Antlaşması ile bölgenin İtalya'ya tahsis edildiği; İtalya'nın adalar üzerindeki egemenliğinin Meis de dâhil olmak üzere büyük güçler tarafından onaylandığı ifade edilmişti.⁵²

Aynı yazıda Yunan hükümetinin ise adalar konusundaki iddialarını daha çok etnik zemin üzerine oturttuğu; adalarda irredentist kışkırtmalar yapan insanların bulunduğu; Türkler zamanındaki vergi düzeninin devam etmesinin istendiği ve İtalya'nın da buna uygun davrandığı açıklanıyordu. Bununla birlikte On İki ada toplumunun diğer güçler tarafından himaye edildiğinin, böylece İtalya'nın istemediği bir uluslararası yapı oluşturulduğunun da altı çizilmişti.⁵³

Times'ta çıkan aynı yazıda; Kraliyet ailesi için Rodos'ta samimi ve sıcak bir karşılama yapıldığı ama ziyaretin politik öneminin çok açık olduğu

⁴⁹ Akropolis, 20. 05. 1929.

⁵⁰ Antlaşmanın tam metni için bakınız. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 333-343.

⁵¹ Times, 18 May 1929.

⁵² Times, 20 May 1929.

⁵³ Times, 20 May 1929.

ifade edilmişti.⁵⁴ Times'taki yazıda, Venizelos'un her türlü karşı çıkmasına rağmen politik bir sorun olan On İki Ada'nın, artık tüm dünyanın İtalya hâkimiyetinde olduğunu anladığı görüşü ortaya atılmıştı. Bu ziyaretin İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki ticaretini geliştirmek eğiliminde olduğuna; adaların tarıma elverişli alanlarının İtalya'nın artan nüfusu için ek bir yerleşim merkezi ve pazar olabileceğini gösterdiğine de vurgu yapılmıştı. Yine Times'a göre o günlerde İtalya'nın, Türkiye ve Yunanistan ile ilişkileri iyi durumdaydı.⁵⁵

Basının ilgisi ziyaret sonrasında da devam etti. Akşam gazetesinde 29 Mayıs 1929'da çıkan haber, bu kez bazı değerlendirmeleri de içeriyordu. Haberde İtalya Kral ve Kraliçesinin geçen hafta Rodos adasını ziyaret ettikleri ve parlak surette kabul edildikleri bilgisi veriliyordu. Akşam gazetesi ziyaretin İngiltere'deki yankılarını da sayfalarına taşımıştı. Buna göre son posta ile gelen İngiliz gazeteleri, bu seyahate dair birçok detay vermişlerdi.

Hatta Akşam gazetesi aynı günlerde, Times'ın Roma muhabirinin Londra'ya çektiği şu telgrafı da okuyucuları ile paylaştı:

“İtalya kral ailesinin Rodos'ta gördüğü harareti istikbalden dolayı Roma'da büyük memnuniyet izhar olunuyor. Kralın seyahatine ait malumatta ada halkının tes'idata iştirak eylemiş olmasına büyük ehemmiyet veriliyor. Bu tezahürat adalıların İtalya'dan başka bir devlete tabi olmamak için besledikleri hakiki arzuya alamet addolunuyor. Bu ziyaretin siyasi ehemmiyeti aşikâr addediliyor. Venizelos'un 12 ada meselesinin nazari bir mesele olduğu ve ameli siyasetle alakası bulunmadığı yolundaki beyanatından sonra bütün cihan bu adaların kati surette İtalya'nın hükmü altına girdiğini tasdik etmek ızdırarında bulunuyor. Ziyaretin bu siyasi veçhesinden başka, İtalya'nın şarki Akdeniz'de ticaretini tevsî edeceğine bir alamet telakki olunuyor. Bu adaların zirai cihetten büyük terakkiler kabiliyeti olduğu ve İtalya'nın artmakta olan nüfusuna yeni bir mahreç teşkil edeceği his olunuyor. Bundan başka hali hazırda İtalya'nın Türkiye ve Yunanistan ile dostane münasebatı bulunduğundan cihanın bu kısmında İtalya'nın daha faal bir ticari siyaset takip edeceği ümit olunuyor.”⁵⁶

⁵⁴ Aynı yazıda İtalya'nın bu takımada yalnızca siyasi açıdan değil, aynı zamanda İtalyan kültürünün merkezi olmasından ve ticaretten dolayı büyük önem verdiği de belirtilmişti. **Times**, 20 May 1929.

⁵⁵ **Times**, 20 May 1929.

⁵⁶ **Akşam**, 29 Mayıs 1929.

Akşam gazetesi iki gün sonraki sayısında da konuyla ilgili değerlendirmelerini devam ettirdi: Gazetede yer alan “Haftalık Siyasi İcmal” başlıklı sütunun, “İtalya Kralının Rodos Ziyareti-Küçük İtilaf Konferansı ve İtalya” başlıklı yazısında; İtalya Kral ve kraliçesinin büyük bir ihtişamla Rodos adasını ziyaret ettikleri ve aynı günlerde de Mussolini’nin yeni İtalyan parlamentosunda İtalya’nın adalar denizindeki on iki adadan ada değil, bir kaya parçasını bile başka bir devlete bırakmayacağını ilan ettiği belirtildi.

Yazının devamı ise şöyleydi: “İtalya şarki Akdeniz’in en kuvvetli devleti Türkiye ile açık bir siyaset takip ederek her türlü sui tefehhümleri izale ve samimi bir muhadenet tesis etmemiş olsaydı ve Yunanistan ile layikiyle anlaşmasaydı İtalyan kralının Rodos seyahati cihan siyasetinde büyük gürültüler çıkarır ve ihtimal ufku siyasi kararırdı.”⁵⁷

Ziyaret, Times’a ise şu şekilde yansımıştı:

“Kral ve kraliçenin 12 adaya olan ziyareti Atina’da yaşayan adalılar tarafından teessürle karşılandı. Dün ağıt yakan, bugün ise Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşında ölen adalılar için anma töreni yaptılar. Venizelos’a hizmet eden 12 ada delegasyonu Venizelos’a İtalya ile imzalanan antlaşmaya rağmen ada halkının düzelmediğini ve adalardaki İtalyan önlemlerinin Yunan unsurların göç ettirilmesi eğilimi taşıdığını rapor etti. Venizelos antlaşmayı imzalama esnasında bu sorunla ilgili durumu açıkladığını belirterek cevapladı.”⁵⁸

İngiltere’nin Rodos’a ilgisi Times’ta çıkan haber ve yorumlarla sınırlı kalmadı. Kısa bir süre sonra, 1929 Haziranında İngiliz Kralı’nın da tebdilihava için Rodos’a gelerek bir ay kalacağı ve 24 Haziran’da da İtalya başvekilinin bir İtalya filosu ile kralı selamlamak üzere adaya geleceği telgrafla bildirildi.⁵⁹

Rodos ve çevresi sonraki yıllarda da İtalya’nın ilgisine mazhar oldu. İkinci Dünya Savaşı’nın ayak seslerinin duyulduğu bir dönemde, 1937 yılında da Mussolini’nin bölgeyi ziyaret edeceği söylentisi yayıldı. Ancak kaynağı bir İngiliz gazetesi olan bu haber Türkiye’nin Dışişleri Bakanlığı tarafından doğrulanmadı ve 13. 08. 1937 tarihli yazıyla böyle bir ziyaretin olmayacağı konusunda Başbakanlığa bilgi verildi.⁶⁰

Ancak ne olursa olsun İki Savaş Arası Dönemde, Akdeniz genel olarak, Ege Adaları ve özellikle Rodos ile On İki Ada başta İtalya olmak üzere,

⁵⁷ Akşam, 31 Mayıs 1929.

⁵⁸ Times, 29 May 1929.

⁵⁹ BCA, 030,10. 234.576.25. 422. 27

⁶⁰ BCA, 030.10.238.269.2

diğer devletlerin ilgilendiği bir alan oldu. Savaş sırasındaki gelişmeler de bu ilginin somut bir yansıması olarak kendini gösterdi.⁶¹

Sonuç

1912 yılındaki Uşi Antlaşması ile Rodos ve On İki Ada'ya geçici de olsa yerleşen İtalya için, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ege Denizi'nin tümüyle ele geçirilmesi vazgeçilmez bir strateji haline gelmişti.

İtalya'nın bölgedeki hak iddialarında ne denli ciddi olduğunun bir parçası olarak da 1929 yılının Mayıs ayında İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele, Kraliçe Elena ve kızları Maria ve Giovanna, Rodos ve çevresindeki adaları ziyaret etti. Böylece İtalya, dünya kamuoyuna bölge üzerindeki beklentilerini bir kez daha hatırlatmış oldu. Bazı Türk belgelerinde ve basında bu ziyarete Mussolini'nin de katıldığına dair bilgi ve haberlerin de yer almasına karşın, bunlar gerek İtalyan, İngiliz ve Yunan gazetelerinde gerekse Rodos'ta yayınlanan Selam gazetesinde doğrulanmadı.

İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele ve ailesinin Rodos ve On İki Ada'yı ziyareti, bir özel gezi gibi görünmekle birlikte, hem ziyaretin dönemi hem de ziyaretin içeriği açısından önemli siyasal mesajlar içermektedir. Söz konusu ziyarete Benito Mussolini katılmamış olsa da, ziyaretin Duçe'nin bilgisi ve planı dışında gerçekleştirildiği düşünülemez. Yürütme gücünü elinde bulundurmayan bir kralın, Rodos ve adalara yapmış olduğu ziyaretin öneminin, kralın kendi siyasal gücü çerçevesinde değerlendirilmesi doğru değildir.

Ziyaret, Rodos ve On İki Adanın İtalya'ya ait olduğunun teyidi anlamı taşıyordu. Öyle ki, Kralın Rodos'ta olduğu günlerde Mussolini de İtalyan parlamentosunda Adaların, İtalya için vazgeçilmezliğine dair konuşmalar yapmış ve kendinin bulunmadığı bir ziyaret olsa da, adalara dönük siyasal hırs ve beklentisini yansıtmıştı.

Ayrıca İtalya Kralının Rodos ve On iki Ada ziyareti, Ege'yi de aşan bir özellik taşımaktadır. Söz konusu ziyaretin gerçekleştiği günlerde, Küçük İtilaf devletleri kendi aralarında toplantılar yaparken, Türk-Yunan antlaşması için de görüşmeler yoğunlaşmıştı. Bu süreçte kralın ziyareti öncesine rastlayan Türk-İtalyan Antlaşması ile ziyaretten yaklaşık bir yıl sonra imzalanan Türk-Yunan antlaşmasının benzerlikten öte, birebir aynı hükümleri taşıması da gözden kaçırılmamalıdır.

⁶¹ İkinci Dünya Savaşı sırasında Rodos ve On İki Ada'daki gelişmeler için bakınız: Necdet Hayta, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XII, Sayı 36, Kasım 1996.

Ziyaret, coğrafya açısından Rodos ve Ege Adalarını, toplum olarak ise en fazla Rodoslular ve Ege Adalarında yaşayanları ilgilendiriyordu. Rodos ve adalarda ise genel olarak Türkler ve Rumlar yaşıyordu. Türkiye ve Yunanistan açısından toplumların adlandırılması böyle iken, İtalya ve diğer devletler açısından Müslümanlar ve Ortodokslar şeklindeki tanımlama daha yaygındı. Bu iki unsura ek olarak az da olsa Yahudi bir nüfus da vardı. Nasıl adlandırılırsa adlandırılırsa İtalya Kralı ve beraberindekiler bölgede yaşayanlar tarafından ilgiyle karşılanmış ve konuk edilmişti. Dahası söz konusu topluluklar arasında Kral nezdinde İtalya'ya yakın durmak konusunda bir yarış olduğu bile görülmüştü.

Rodos ve diğer adalarda halk ve yerel yetkililer ve dini çevreler tarafından oluşturulan sevgi ve sempati çemberinin içine Türkiye ve Yunanistan'ın girdiği söylenemezdi. Daha açık bir deyişle Kralın ziyaretiyle ilgili olarak Rodos ve diğer adalardan gelen tepki ile Türkiye ve Yunanistan'dan duyulan ses aynı değildi.

Yunanistan tarafından olumsuzlanan bu ziyaretin Türkiye tarafında fazla da ses getirmediğini söylemek mümkündür. Asıl ilginç olan ise Kralın ziyaretine İngiltere'de gösterilen ilgidir. Revizyonist-Anti Revizyonist blokların henüz netleşmediği bir dönemde gerçekleşen ziyarete karşı İngiltere'nin kuşkulu yaklaşımı sonraki yıllardaki ortaya çıkacak olan kamplaşmaya da ışık tutacak mahiyettedir.

Sonuç olarak, İtalyan Kralının Rodos ve On İki Ada ziyareti Yunanistan'da kızgınlıkla, Türkiye'de tereddüt ve İngiltere'de ise kuşkuyla karşılanmıştı. Türkiye ile Yunanistan arasındaki bakış açısındaki temel farklılığın ise Türkiye'nin elinde Misak-ı Milli varken, Yunanistan'ın hala Megali İdea'dan vazgeçmemiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA)**

BCA, 030.10.236.597.4

BCA, 030.10.238.269.2

BCA, 030,10. 234.576.25. 422. 27

Kitap ve Makaleler

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

- Çelebi, Mevlüt, **Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Ankara, 2002.
- _____, “Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkileri Etkileyen Faktörler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XXXI, Sayı: 91, Bahar 2015.
- Hayta, Necdet, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XII, Sayı 36, Kasım 1996.
- Kavas, Ahmet,, “İtalya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 23. Cilt.
- Orakçı, Meryem, **Rodos Müslümanları- Selam Gazetesi (1926-1936)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012,
- Öreñç, Ali Fuat. **Yakın dönem tarihimizde Rodos ve On İki Ada**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2006.
- Papuççular, Hazal, **Türkiye ve Oniki Ada (1912-1947)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2020.
- Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- Tağmat, Çağla Derya, **Lozan Konferansı'nda Yunan Diplomasisi**, Libra Yayınları, İstanbul, 2019.
- Turan, Şerafettin, “Rodos ve 12 Adanın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı”, **Belleten**, Cilt: XXIX, Sayı:113, Ocak 1965.
- Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-2014)**, I. Cilt, 11. Baskı, İstanbul, 2019.

Sürelî Yayınlar

- Akropolis
Akşam
Corriere della Sera
Cumhuriyet
Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia
Hâkimiyet-i Milliye
Il Solco Fascista
İkdam
La Stampa
Times
Vakit

